

Samfundsfag B, htx

Vejledning

Undervisningsministeriet

Styrelsen for Undervisning og Kvalitet

Gymnasie- og Tilsynskontoret, august 2017

Vejledningen præciserer, kommenterer, uddyber og giver anbefalinger vedrørende udvalgte dele af læreplanens tekst, men indfører ikke bindende krav.

Citater fra læreplanen er anført i kursiv.

Indholdsfortegnelse

1. Identitet og formål	2
1.1. Identitet	2
1.2. Formål	2
2. Faglige mål og fagligt indhold	3
2.1. Faglige mål	3
2.2. Kernestof	7
2.3. Supplerende stof	11
2.4. Omfang	12
3. Tilrettelæggelse	12
3.1. Didaktiske principper	12
3.2. Arbejdsformer	13
3.3. It	14
3.4. Samspil med andre fag	15
3.5. Særligt for samfundsfag B som valgfag	15
4. Evaluering	15
4.1. Løbende evaluering	15
4.2. Prøveform	16
4.3. Bedømmelseskriterier	20

1. Identitet og formål

1.1. Identitet

Samfundsfag omhandler danske og internationale samfundsforhold, herunder samspillet mellem teknologisk udvikling og samfundsudvikling. Faget giver på et empirisk og teoretisk grundlag viden og kundskaber om og forståelse af de dynamiske og komplekse kræfter – nationalt, regionalt og globalt – der påvirker samfundsudviklingen. Ved at forbinde den aktuelle samfundsmæssige udvikling med sociologiske, økonomiske og politiske begreber kvalificeres elevernes standpunkter, handlemuligheder og viden, og eleverne opnår almindelse og studiekompetence.

Fire forhold fra fagets identitet kan fremhæves. For det første: Fagets genstandsområde er danske og internationale samfundsforhold, herunder samspillet mellem teknologisk udvikling og samfundsudvikling – ofte i et komplekst samspil. Det nationale genstandsområde omfatter også det lokale. For det andet: Faget er såvel empirisk som teoretisk funderet. Teoretisk stof står ikke alene, men knyttes til empirisk materiale. Fremhævelsen af det empiriske medvirker til, at faget ikke kommer til at fremstå som et spekulativt fag. Tilsvarende etableres en forbindelse mellem det empiriske og relevante begreber og teorier. Samspillet mellem teori og empiri er essentielt i samfundsfag og sikrer, at eleverne kan lære de faglige mål inkl. de metodiske færdigheder. For det tredje: Samfundsfag er også et holdningsfag, men standpunkter bør altid kvalificeres på et fagligt grundlag. For det fjerde: Samfundsfag er et undersøgende og nysgerrigt fag. I faget læses om aktuelle samfundsforhold, men centralt står også de aktivt opsøgende og udadvendte aktiviteter – samfundsforhold er ikke udelukkende noget, der læses om, men også noget der undersøges.

Samfundsfag konstitueres af de samfundsvidenskabelige discipliner: Sociologi, økonomi og politologi. Hertil kommer samfundsvidenskabelig metode. En disciplinopdelt undervisning er ikke konsekvensen af dette – tværtimod planlægges undervisningsforløb tematisk således, at der ofte indgår begreber, teorier og metoder fra flere discipliner til belysning af de samfundsmæssige problemstillinger.

1.2. Formål

Undervisningen skal fremme elevernes almindelse og studiekompetence. Almindelsen fremmes ved at give dem viden og kundskaber om og forståelse af danske og internationale samfundsforhold og den dynamik, herunder den teknologiske udvikling, der har indflydelse på udviklingen i det moderne samfund. Almindelsen skal endvidere fremmes ved at give eleverne lyst og evne til at forholde sig til og deltage i den demokratiske debat og gennem undervisningens indhold og arbejdsformer engagere eleverne i forhold af betydning for demokratiet og samfundsudviklingen. Elevernes innovative kompetencer skal fremmes, således at eleverne med brug af faget lærer at tænke løsningsorienteret i forhold til virkelighedsnære samfundsmæssige problemer. Elevernes studiekompetence skal udvikles ved anvendelse af viden, begreber, teori og metoder fra de samfundsvidenskabelige discipliner på virkelighedsnære problemstillinger. Undervisningen skal fremme elevernes selvstændighed og tillid til at kunne diskutere og tage stilling til samfundsmæssige problemstillinger på et fagligt kvalificeret niveau.

Samfundsfag bidrager til at opfylde de mål, som er anført i Lov om de gymnasiale uddannelser. Det gælder både det studieforberegende som at anvende forskellige arbejdsformer, selvstændighed, abstraktionsevne, samarbejde og sans for at opsøge viden og det almen-dannende som personlig myndighed, forholde sig reflekterende og ansvarligt til omverdenen (medmennesker, natur og samfund), egen udvikling og kritisk sans. Faget giver forudsætninger for aktiv medvirken i et demokratisk samfund, herunder forståelse for mulighederne for individuelt og i fællesskab at bidrage til udvikling og forandring samt forståelse af såvel det nære og det europæiske og globale perspektiv. Ligeledes bidrager samfundsfag til udvikling af elevernes innovative kompetencer, idet eleverne lærer at anvende viden, begreber, teori og metode til at undersøge konkrete samfundsmæssige problemer, forholde sig til eksisterende løsninger og til at opstille og diskutere egne løsningsforslag.

2. Faglige mål og fagligt indhold

De faglige mål angiver det, eleven skal kunne ved undervisningens afslutning, mens kernestoffet angiver de stofområder, som er uomgængelige for at kunne opfylde de faglige mål. De faglige mål, kernestof og supplerende stof skal ses i sammenhæng med hinanden: Eleverne skal kunne anvende viden om samfundsfaglige metoder, begreber, sammenhænge og enkle teorier til at forklare, undersøge og diskutere aktuelle og konkrete problemstillinger og udviklingstendenser, som typisk er i det supplerende stof. Eleverne opfylder de faglige mål ved at anvende kernestof på empiri, som ofte findes i det supplerende stof. Eleverne informeres om, hvilke faglige mål der er de centrale i et forløb.

2.1. Faglige mål

De faglige mål kan opdeles i overordnede, disciplinorienterede og metodiske mål.

De to første mål er overordnede og vil typisk indgå i alle forløb:

- *anvende og kombinere viden og kundskaber om sociologi, økonomi, politik og teknologisk udvikling til at undersøge aktuelle samfundsmæssige problemstillinger i Danmark og andre lande og diskutere foreliggende og egne løsninger herpå*
- *anvende viden, begreber og faglige sammenhænge fra kernestoffet samt enkle teorier til at forklare og diskutere samfundsmæssige problemstillinger*

Målene understreger fagets aktualitet, at faget er problemorienteret og at der er et samspil mellem teori og empiri. I undersøgelsen af aktuelle samfundsmæssige problemstillinger lærer eleverne både at *anvende* viden fra én af fagets discipliner og at *kombinere* viden fra flere af fagets discipliner.

Eleverne lærer at *anvende viden, begreber og faglige sammenhænge fra kernestoffet*. Det betyder, at de for alle elementer i kernestoffet har lært om og kan anvende viden, begreber og faglige sammenhænge til at forklare problemstillinger, herunder problemstillinger vedr. udviklingstendenser. Eleverne lærer desuden at anvende *enkle teorier*. Ved en enkel teori forstås en generel årsagssammenhæng mellem få variable indenfor et afgrænset område.

Eleven motiveres til at følge med i den *aktuelle* samfundsmæssige debat, dvs. holde sig orienteret om væsentlige begivenheder lokalt, nationalt og internationalt. Eleven lærer at anvende begreber og enkle teorier til at forklare og forholde sig til de aktuelle problemstillinger. At man skal undersøge *problemstillinger i Danmark og andre lande* betyder, at man kan undersøge problemstillinger i Danmark og i andre lande hver for sig, men også med fordel

kan anvende komparativ metode til at sammenligne forholdene i Danmark og et andet land vedr. en eller flere problemstillinger.

Eleverne lærer at undersøge og diskutere *foreliggende* løsninger på virkelighedsnære problemstillinger og anvender dette som afsæt til selv at udarbejde og diskutere *egne* løsningsforslag. Eleverne er aktive med at udvikle nye løsninger fx i forhold til udfordringer i håndtering af et bestemt politikområde i elevernes kommune som fx ældreområdet, socialpolitik, daginstitutioner, fritidsområdet eller teknik- og miljøområdet. Dette giver gode muligheder for udadrettede aktiviteter og metodiske undersøgelser. På den måde forenes den abstrakte, teoretiske tilgang med en konkret og virkelighedsnær tilgang. Det vil ofte være hensigtsmæssigt at lade eleverne arbejde med autentiske udfordringer, men også fiktive cases kan anvendes i det indledende arbejde med træning af elevernes innovative kompetencer.

De næste tre mål er disciplinorienterede:

- *undersøge og vurdere samspillet mellem den teknologiske og samfundsmæssige udvikling*

Målet medvirker til, at samfundsfag B bidrager til htx-profilen. Målet indebærer, at eleverne i et eller flere forløb får mulighed for at undersøge og vurdere, hvorledes teknologiske forandringer har medvirket til samfundsmæssige forandringer og omvendt. I dette samspil kan teknologi både løse og skabe samfundsmæssige problemer. Viden om økonomi, politik og sociologi kan klargøre eleverne til at undersøge og vurdere samspillet, herunder økonomi som drivkraft for teknologisk udvikling og politik som regulering af udviklingen og forandringer af sociale mønstre som konsekvens af udviklingen.

Dette mål kan nås både gennem temaer, hvor samspillet mellem teknologiske forandringer og samfundsmæssige forandringer er omdrejningspunkt og ved at komme ind på samspillet i temaer med et andet fokus. Eksempler på temaer, hvor samspillet mellem teknologiske forandringer og samfundsmæssige forandringer er omdrejningspunkt kan være: Energi og klimaproblemer, hvor den teknologiske udvikling kan undersøges som årsager til problemerne, og det kan undersøges og vurderes, hvordan teknologi bidrager til at løse problemerne. Affald og ressourceknaphed, hvor man på samme måde kan undersøge, hvordan den teknologiske udvikling har bidraget til et stort forbrug af naturens ressourcer og affaldsproblemer samt undersøge og vurdere, hvordan affaldssortering og teknologier, der begrænser forbrug, bidrager til at løse problemet. Folkesundhed og livsstilsygdomme kan også være et tema, hvor teknologiske forandringer giver samfundsmæssige forandringer, som kommer til udtryk i livsstilsygdomme.

I temaer med et andet fokus kan det være hensigtsmæssigt at arbejde med dette mål og synliggøre det overfor eleverne. I et tema om globaliseringens muligheder og udfordringer vil man kunne undersøge og vurdere transport- og kommunikationsteknologis betydning for processen. I et tema omhandler politisk deltagelse og demokrati vil man kunne undersøge og vurdere de sociale mediers betydning.

- *undersøge og dokumentere et politikområde, herunder betydningen af EU og globale forhold*

Eleven lærer at undersøge et politikområde (fx klima-, miljø-, social-, sundheds-, uddannelses-, rets-, trafik-, energi-, fødevarer-, arbejdsmarkeds-, medie- eller udlændingepolitik) således, at centrale aktører og deres interesser er kendt og væsentlige begivenheder (fx politi-

ske beslutninger, forlig) og udviklingstendenser er behandlet. Desuden inddrages, hvordan politikområdet er påvirket af EU og globale forhold. Et eksempel herpå kan være klimapolitik. Det kan være oplagt at tage afsæt i en konkret politisk beslutning og undersøge processen under anvendelse af begreber fra kernestoffet (magt, partiadfærd).

- *undersøge konkrete økonomiske prioriteringsproblemer i Danmark og EU og diskutere løsninger herpå*

Målet lægger op til at anvende det økonomiske kernestof på konkrete *prioriteringsproblemer*. Et prioriteringsproblem kan eksempelvis være mellem økonomisk vækst og bæredygtig udvikling eller mellem vækst og lighed. Det diskuteres, om det er et valg mellem to alternativer, eller om det er muligt at opnå begge dele samtidig. Også mikroøkonomiske prioriteringer i forbindelse med velfærdssamfundet eller strukturpolitik kan indgå. Oplagt vil det være at inddrage Finanslov, kommunale budgetter eller andre former for synlige politiske prioriteringer. Fx kan forholdet mellem skattepolitiske og velfærdspolitiske målsætninger undersøges. At kunne *diskutere løsninger* indebærer systematisk at kunne opstille fordele og ulemper ved forskellige løsninger. Det kan eksempelvis være fordele og ulemper ved skattelettelser eller fordele og ulemper ved brugerbetaling på udvalgte policy-områder.

De følgende seks mål er metodiske:

- *behandle problemstillinger i samspil med andre fag*

Samfundsfag kan indgå i samspil med andre fag fx i projektforløb i tilknytning til studieområdet. Når samfundsfag B indgår som studieretningsfag, kan samspil om fx følgende temaer bidrage til at opfylde målet:

Bioteknologi A og samfundsfag B: Folkesundhed og livsstilssygdomme. Miljøproblemer evt. med fokus på vandmiljø. Prioritering og beslutningstagen indenfor sundhedssektoren.

Teknologi A og samfundsfag B: Velfærdsteknologi som løsning på velfærdsstatens demografiske udfordringer. Energi- og klimaproblematikker.

Kommunikation og IT A og samfundsfag B: Medier og politisk kommunikation. Selviscenesættelse på sociale medier. Terrorisme og medier.

- *demonstrere viden om fagets identitet og metoder*

Fagets identitet og metoder indeholder et samspil mellem teori og empiri, og at sociologiske, økonomiske og politologiske begreber og teorier anvendes til at undersøge konkrete, aktuelle samfundsforhold. Eleverne lærer at anvende og vurdere muligheder og begrænsninger ved kvantitativ og kvalitativ metode og værdien af at anlægge et komparativt perspektiv. Eleverne lærer om, hvordan samfundsvidenskab adskiller sig fra naturvidenskab og humaniora ved en unik kombination af metode og genstandsfelt.

- *formulere faglige problemstillinger og indsamle, kritisk vurdere og bearbejde dansk og fremmedsproget materiale, herunder statistisk materiale, til at undersøge og diskutere problemstillinger og konkludere*

Målet indeholder faserne i en undersøgelse som fx i et større eller mindre projektarbejde med udarbejdelse af en rapport, synopsis, disposition eller lignende:

a) Problemformulering med problemstillinger: Problemformuleringen skal være af samfundsmæssig karakter, dvs. omfatte en gruppe mennesker og berøre sociale strukturer og værdier, der er vigtige for samfundet. Endvidere skal problemformuleringen kunne belyses ud fra forskellige faglige synsvinkler og holdninger. Problemstillingerne er konkrete og gi-

ver mulighed for inddragelse af både empiri og teori.

b) Undersøgelse: Kunne indsamle, vurdere og bearbejde materiale. Materialet vil typisk komme fra bøger, aviser, internet, databaser m.v. og lægger dermed op til en kildekritisk tilgang. Eleverne lærer at forholde sig kritisk til materialerne ved at undersøge, hvem der er afsender, hvilke interesser afsender har i at påvirke modtager med den fremlagte information, og hvordan man som modtager kan tage højde for dette fx ved at søge information om det samme hos flere forskellige kilder. Ved empiriske undersøgelser skal eleverne selv anvende kvantitative, kvalitative og komparative metoder, dvs. selv lave dataindsamlingen. Eleverne inddrager fremmedsproget materiale af en passende sværhedsgrad.

c) Bearbejde: En bearbejdning kan bestå i at sammenstille talmæssige oplysninger i en tabel eller et diagram. Også tekster kan bearbejdes, fx ved i et skema at sammenstille forskellige politiske partiers holdninger til det samme politikområde.

d) Konkludere: Eleverne lærer at kunne formulere en præcis konklusion på undersøgelsen af en given problemstilling.

e) Formidle: Eleverne lærer at formidle resultaterne af deres arbejde i et præcist sprog med anvendelse af faglige begreber på fagets taksonomiske niveauer. Formidlingen kan antage flere forskellige former. Fx kan præsentationsprogram, indlæg på en elektronisk konference, skriftlig rapport, synopsis eller disposition danner grundlag for en mundtlig fremlægelse af en undersøgelse.

- *påvise faglige sammenhænge og udviklingstendenser ved hjælp af tabeller, diagrammer og enkle modeller og egne beregninger og diagrammer med brug af digitale hjælpemidler*

Målet betyder, at eleverne lærer at kunne foretage beregninger og udarbejde diagrammer og at kunne anvende beregninger, tabeller, diagrammer og enkle modeller til at påvise faglige sammenhænge og udviklingstendenser. Kravet om *egne beregninger* vil typisk knyttes til tabeller med absolutte tal, hvor beregninger kan bidrage til at tydeliggøre en udviklingstendens eller en sammenhæng. Beregninger omfatter indekstal, procentvis vækst og procentandele, og resultaterne præsenteres i en tabel og i et relevant diagram, der tydeliggør udviklingstendenser eller sammenhænge. Beregninger og diagrammer udarbejdes *med brug af digitale hjælpemidler*, som typisk vil være regneark. Eleverne lærer at overveje, hvilke typer af beregninger og diagrammer, der er bedst egnet til at illustrere en given udvikling eller sammenhæng. Eleverne lærer at vælge mellem og tolke forskellige typer *diagrammer* (kurve-, søjle- og cirkeldiagrammer). Tabeller forsynes med overskrift, forspalte, tabelhoved og måleenhed(er), og diagrammer forsynes med diagramtitel, aksetitler, måleenhed(er) og forklaring på kurver, søjler mm.

- *formidle faglige sammenhænge på en struktureret og nuanceret måde på fagets taksonomiske niveauer med anvendelse af fagets terminologi*
- *på et fagligt grundlag argumentere sammenhængende og nuanceret for egne synspunkter og indgå i en faglig dialog.*

Målene stiller krav om, at eleven kan formulere sig mundtligt og skriftligt om faglige sammenhænge, herunder anvende *fagets terminologi*, dvs. begreber fra kernestoffet. Eleven skal være bevidst om, hvornår vedkommende er på hhv. redegørelses-, undersøgelses- eller diskussionsniveau (*fagets taksonomiske niveauer*). At kunne *argumentere sammenhængende* indebærer, at eleven kan opstille flere argumenter – enten sideordnet eller i sekvens – for et bestemt synspunkt, ligesom argumenterne skal være fagligt underbyggede, dvs. indehol-

de begreber fra kernestoffet. *Nuanceret* betyder at argumentationen indeholder flere synsvinkler og aspekter.

2.2. Kernestof

Gennem kernestoffet skal eleverne opnå faglig fordybelse, viden og kundskaber.

Kernestoffet er det, eleverne skal vide. De enkelte obligatoriske områder i listen over kernestof skal ikke opfattes isoleret. Hvert enkelt område behandles tematisk sammen med andre obligatoriske områder. Omtalen af de enkelte områder må ikke opfattes som en udtømmende liste, men en anvisning på nogle af de muligheder, der ligger i området.

Af overskuelighedsgrunde er kernestoffet i læreplanen opdelt i de tre discipliner: Sociologi, politik og økonomi. Hertil kommer metode for at understrege metodestoffets betydning. Det er ikke et signal om, at undervisningen skal struktureres efter de tre discipliner – tværtimod: Undervisningen tilrettelægges tematisk, dvs. med afsæt i aktuelle faglige problemstillinger inden for eller på tværs af disciplinerne.

Sociologi

- *social differentiering og kulturelle mønstre*

I arbejdet med *social differentiering* vil det være naturligt at inddrage forskellige klassifikationer, begreberne social arv og social mobilitet og enkel teori om social differentiering fx med udgangspunkt i Bourdieu. Livsstil og ulighed i sundhed kan med fordel inddrages. Det vil desuden være muligt at arbejde innovativt og problemløsende med konkrete problemstillinger i mindre projekter. Det kunne eksempelvis ske gennem at lade eleverne arbejde med marginalisering som emne og herunder opstille konkrete problemstillinger, som fx hvordan kan man mindske den sociale marginalisering i et lokalt boligområde? Eleverne undersøger problemets karakter og omfang under inddragelse af relevant teori og empiri. Eleverne behandler eksisterende forsøg på løsning af problemet, udarbejder deres eget bud på en løsning og vurderer konsekvenser heraf.

De *kulturelle mønstre* beskriver værdier og normer i forskellige grupperinger. Begreber som kultur, integration (pluralistisk integration, assimilation og segregation), subkultur, etnicitet/nationalitet og mono-/multikulturelt samfund vil være relevante. Man kan undersøge, hvorvidt der kulturkonflikter i et eller flere områder eller lande og årsagerne hertil.

- *sammenhænge mellem teknologisk udvikling og samfundsudvikling, herunder udvikling i sociale mønstre og kommunikation*

Eleverne lærer, at teknologisk udvikling ofte medfører samfundsmæssige forandringer. Den historiske udvikling fra landbrugssamfund til industrisamfund til service/kommunikationssamfund belyses, hvor der fokuseres på væsentlige teknologier, der har påvirket denne udvikling.

Eleverne lærer begreber til en forståelse af den teknologiske udvikling og dens samspil med det øvrige samfund. Det diskuteres, hvad der driver den teknologiske udvikling, og hvilke interesser og aktører der påvirker udviklingen. Forskellige teorier som teknologideterminisme og socialkonstruktivisme samt forskellige syn på den teknologiske udvikling som teknologioptimisme og teknologipessimisme kan med fordel præsenteres for eleverne. Eksempler på temaer der kan anvendes til at belyse sammenhænge mellem teknologisk ud-

vikling og samfundsudvikling kan ses i vejledningen under det faglige mål: Undersøge og vurdere samspillet mellem den teknologiske og samfundsmæssige udvikling.

Sammenhængen mellem teknologiske udvikling og samfundsudvikling kan belyses ved at behandle udbredelse og anvendelse af internettet. Internettet har ændret de *socialle mønstre* og *kommunikation* fx i familien (tilstedeværende eller tiltideværende), på arbejdsmarkedet (frigørelse fra tid/rum og dermed svækket skel mellem arbejdsliv og fritid), blandt venner og i udøvelse af sanktioner (mobning på sociale medier). Begreber som familie, venner, uddannelse, arbejde, ulighed, sociale medier, normer, sanktioner, social kontrol og anerkendelse kan inddrages. Internettet har også ændret den politiske kommunikation som led i medialisering af politik.

- *politisk meningsdannelse og medier, herunder adfærd på de sociale medier*

Politisk meningsdannelse og medier omfatter samspillet mellem medierne og den politiske meningsdannelse, herunder mediernes betydning i den politiske beslutningsproces (dagsordensættende funktion), virkningen af medier (effektteorier) og hvordan det politiske system og politikerne anvender medierne til at fremme bestemte budskaber (spin) i en bestemt ramme (framing). Det vil være oplagt at følge en bestemt politisk begivenhed i medierne. Hvordan dækkes begivenheden af de forskellige medier, og hvad er effekten? Hvilken rolle spiller medierne for demokratiet? Hvordan dækkes fx terror i medierne? Mere konkret kan eleverne selv prøve at arbejde innovativt med politisk kommunikation i form af taler, pressemeddelelser, rollespil m.v.

Eleverne kan ved hjælp af faglige begreber (fx frontstage/backstage, social anerkendelse, selviscenesættelse) og empiriske materiale undersøge *adfærd på de sociale medier*. Eleverne lærer at deltage i en debat om et relevant samfundsfagligt emne på de sociale medier med andre elever eller borgere jf. uddannelsernes formål om aktiv medvirken i et demokratisk samfund. Eleverne reflekterer i den forbindelse over kriterier for en god demokratisk samtale (gensidig forståelse og respekt, herredømmefri samtale). Det kan med fordel samarbejdes med dansk og engelsk.

Medier og politisk kommunikation. Selviscenesættelse på sociale medier. Terrorisme og medier.

Politik

- *politiske ideologier, skillelinjer og partiadfærd*

Eleverne lærer hovedtrækkene i de tre klassiske politiske ideologier (liberalisme, konservatisme og socialisme), herunder menneskesyn og holdninger til lighed/frihed og marked/stat/civilsamfund. Desuden indgår blandingsformer som fx socialliberalisme og socialdemokratisme samt andre relevante ideologier som fx nationalisme. Ideologiernes betydning for partiers politik undersøges, og højre-venstre skalaen inddrages.

Eleverne lærer om de *politiske skillelinjer* ud fra værdipolitik og fordelingspolitik, og hvordan partierne placerer sig og bevæger sig i forhold til de to dimensioner, samt hvor nye partier opstår. Det vises, hvordan ideologier og skillelinjer kommer til udtryk i konkret politik om værdipolitiske og fordelingspolitiske emner.

Partiadfærd omhandler, hvordan partiernes stillingtagen afhænger ikke blot af ideologi, men også af opinionen og af forhold til andre partier (Molins model). Desuden inddrages

Kaare Strøms teori om partiernes valg mellem tre typer strategier og Downs teori ud fra rational choice.

- *magtbegreber og demokratiopfattelser samt rettigheder og pligter i et demokratisk samfund, herunder ligestilling mellem kønnene.*

Eleverne lærer at anvende forskellige *magtbegreber* (magt som ressource og struktur; direkte og indirekte magt), som med fordel kan tydeliggøres i arbejdet med konkrete beslutningsprocesser. Magtbegreber ses i sammenhæng med forskellige *demokratiopfattelser* (direkte og indirekte; konkurrence- og deltagelses-/deliberativt demokrati) og hvordan demokratiopfattelser konkret kommer til udtryk.

I forbindelse med *rettigheder og pligter* opnår eleverne kendskab til både de rettigheder og pligter, der følger af at leve i et demokratisk samfund. Både statsborgerskab og det bredere medborgerskab kan inddrages, og eleverne opnår en bevidsthed om rollen som aktiv medborger. Et grundlag vedrørende rettigheder kan være det brede medborgerskabsbegreb (T.H. Marshall) med civile rettigheder (ret til personlig frihed), politiske rettigheder (ret til demokratisk deltagelse) og sociale rettigheder (ret til social velfærd). Pligter så som værnepligten og undervisningspligten indgår. Forholdet mellem rettigheder og pligter kan diskuteres, fx om retten til demokratisk deltagelse også er en pligt til demokratisk deltagelse, om ret til sociale velfærdsydelser også forpligter til at være aktivt arbejdssøgende og om medborgere har pligt til at være aktivt opsøgende på borger.dk og følge op på henvendelser fra det offentlige i deres e-boks. I et bæredygtighedsperspektiv kan pligt til miljørigtig adfærd diskuteres. Både rettigheder og pligter kan knyttes til de klassiske ideologiers forskellige værdigrundlag: Liberalismens fokus på rettigheder, konservatismens fokus på pligter i et organisk fællesskab og socialismens fokus på solidaritet. Desuden kan menneskerettigheder og betydningen af globalt medborgerskab inddrages.

Ligestilling mellem kønnene kan behandles deduktivt med afsæt i formålet i lov om ligestilling og derefter arbejde med eksempler på områder, hvor der er opnået ligestilling, og hvor ligestilling er fraværende og årsager hertil. Forskelle mellem formel og reel ligestilling kan indgå. Ligestilling kan knyttes til rettigheder og pligter, ved at undersøge om der er ligestilling mht. civile, politiske og sociale rettigheder og mht. pligter. En induktiv tilgang kan tage afsæt i elevernes egne erfaringer med ligestilling og manglen på samme i forskellige arenaer (familie, fritid, sociale medier, forening, skole, job) og efterfølgende diskutere årsager, konsekvenser og løsninger. Ligestilling kan behandles både økonomisk, sociologisk og politisk samt komparativt ift. andre lande.

- *politiske beslutningsprocesser i Danmark i en global sammenhæng, herunder de politiske systemer i Danmark og EU*

Politiske beslutningsprocesser i Danmark i en global sammenhæng ses i sammenhæng med målet om at undersøge et politikområde. Eleverne lærer om lovgivningsprocessen i Danmark – både den formelle og den reelle, hvor folketingsfasen kompletteres med faserne: idefase, forberedelsesfase og implementeringsfase. I gennemgangen af lovgivningsprocessen indgår de muligheder forskellige aktører har for at påvirke lovgivningens indhold. Det er oplagt at bruge Folketingets hjemmeside til at følge en konkret lovgivningsproces, herunder partiernes synspunkter, forskellige interesseorganisationers høringsvar og om de har påvirket det vedtagne lovforslag. Globale påvirkninger som fx kriser, konflikter og

flygtningestrømme, EU-beslutninger som rammesættende for national lovgivning og betydningen af internationale konventioner indgår i området.

Eleverne lærer om *det politiske system i Danmark*, herunder de forskellige aktører på det nationale niveau (vælgere, partier, Folketing, regering, centraladministration, domstole, interesseorganisationer, græsrodsbevægelser, medier) og det lokale niveau (kommunalbestyrelser). Grundlæggende karakteristika ved det danske politiske system indgår: Valgmåde, parlamentarisme, Folketingets kontrol og magtens tredeling. Omkring *det politiske system i EU* lærer eleverne om de centrale aktører (Parlament, Ministerråd, Kommission m.v.), og hvordan de spiller sammen i EU-beslutningsprocessen. Heri indgår desuden forholdet mellem det nationale og overnationale (føderale) niveau. Eleverne lærer at anvende en generel model (fx David Eastons) til beskrivelse af et politisk system.

Økonomi

- *økonomisk vækst, teknologisk udvikling, bæredygtig udvikling og velfærd*

Eleverne lærer om økonomisk vækst, teknologiske udvikling, bæredygtig udvikling og velfærd samt om deres indbyrdes sammenhænge og konflikter. Det indgår, at teknologisk udvikling fører til økonomisk vækst, som er en forudsætning for velstand og velfærd, og det diskuteres om teknologisk udvikling, økonomisk vækst og bæredygtig udvikling er hinandens modsætninger eller kan forenes. Fx hvordan teknologisk udvikling skaber forurening og knaphed af ressourcer, men også bidrager til løsninger bl.a. via vedvarende energi og genanvendelse af affald. Det inddrages desuden, at teknologisk udvikling fx i form af robotter kan føre til lavere velstand og velfærd for typisk ufaglærte og medføre et behov på efteruddannelse. Begreber for velfærdsmodeller (universel, selektiv og residual) kan med fordel indgå i sammenhæng med ideologier.

- *det økonomiske kredsløb, økonomiske mål og økonomiske styringsinstrumenter, herunder miljø- og energipolitiske virkemidler*

Det økonomiske kredsløb indeholder række sektorer og de økonomiske sammenhænge imellem dem. Eleverne lærer om de velkendte økonomiske mål (karakteristika for en god økonomi), herunder bæredygtig udvikling. *Økonomiske styringsinstrumenter* omfatter både økonomiske politikker (finanspolitik, pengepolitik, strukturpolitik) og hvordan forskellige aktørers (forbrugere, virksomheder) adfærd omkring energiforbrug og miljø kan styres ved hjælp af *miljø- og energipolitiske virkemidler* som afgifter, tilskud, kvoter og påbud/forbud. I belysningen af området indgår også globale problemstillinger.

Når eleverne skal lære om samfundsøkonomiske sammenhænge kan der med fordel tages udgangspunkt i privatøkonomiske forhold. Fx kan der ved behandling af finanspolitik og skat tages udgangspunkt i en årsopgørelse. Rentens betydning for privatøkonomiske beslutninger om optagelse af lån til køb af bolig og bil er et godt afsæt for pengepolitik, og man kan herunder inddrage renten ved forskellige låneformer. Samspelet mellem privatøkonomi og samfundsøkonomi kan illustreres ud fra en families budget, og hvordan finans- og strukturpolitiske indgreb påvirker familiens økonomi. Og omvendt hvordan familiens privatøkonomiske beslutninger fx om at øge opsparingen eller optage lån til forbrug vil påvirke samfundsøkonomien.

- *globaliseringens og EU's betydning for den økonomiske udvikling i Danmark, herunder konkurrenceevne og erhvervsstruktur*

Globaliseringens og EU's betydning for den økonomiske udvikling i Danmark omfatter, at dansk økonomi er integreret i den europæiske og globale økonomi i form af handel, investering, kapitalbevægelser og mobil arbejdskraft, og hvilken betydning det har for centrale økonomiske mål. De økonomiske og teknologiske drivkræfter bag globalisering inddrages og sammenhængen mellem de globale økonomiske konjunkturer og de danske økonomiske konjunkturer belyses. Fordele og ulemper ved globalisering, den frie bevægelighed for varer, tjenester, kapital og arbejdskraft i det indre marked i EU samt Danmarks tilknytning til den Økonomiske og Monetære Union diskuteres. For en åben økonomi som den danske får *konkurrenceevne* en voksende betydning. I behandlingen indgår flere konkurrenceevnebegreber som fx lønkonkurrenceevne og strukturel konkurrenceevne.

Danmarks placering i den internationale arbejdsdeling, herunder Danmarks *erhvervsstruktur*, inddrages. Begrebet erhvervsstruktur anvendes normalt i en opdeling, der opdeler i tre grupper: Primære erhverv, sekundære erhverv og tertiære erhverv. Det kan være hensigtsmæssigt via empirisk materiale at belyse udviklingen og forskydninger indenfor de tre grupper og her diskutere faktorer, der har haft indflydelse på denne udvikling. Her kan globaliseringen, den globale konkurrence og den teknologiske udvikling være faktorer, der inddrages. Begrebet *disruption*, som bl.a. omhandler, hvordan nye teknologier ændrer eksisterende erhvervsstrukturer og konkurrenceforhold kan med fordel introduceres. Det kan også være relevant at diskutere, hvilke erhverv Danmark bør satse på for at forbedre konkurrenceevnen.

Metode

- *komparativ, kvalitativ og kvantitativ metode*

Komparativ metode består i at sammenligne samfundsforhold ud fra et begrebsapparat for at afdække forskelle, ligheder og evt. sammenhænge og kan anvende såvel tal og tekst som data. Komparativ metode anvendes til at teste, om visse uafhængige variable har betydning eller ej. Ud fra nogle cases fx forskellige lande undersøges om en uafhængig variabel (fx velfærdsmodel) har betydning for en afhængig variabel (fx beskæftigelsesfrekvens for udlændinge). I samspil med engelsk kan brug af komparativ metode med fordel have en fremtrædende placering.

Kvalitativ metode tager afsæt i anvendelse af tekst som data til at undersøge sociale fænomener med den hensigt at opnå en nuanceret forståelse af det givne fænomen. Det kan eksempelvis foregå gennem udførelse af interviews, observationsstudier eller brug af foreliggende kvalitative data som fx interviews i artikler, ytringer på de sociale medier mm. Eleverne lærer at opstille problemstillinger, udarbejde interviewguides, gennemføre interviews og bearbejde svarene og konkludere. Eleverne lærer, hvordan man systematisk kan bearbejde kvalitative data fx med brug af display eller indholdskodning.

Kvantitativ metode handler om kvantificering af sociale fænomener ved hjælp af tal og omfatter forskellige metoder til indsamling og bearbejdning af kvantitative data. Indsamlingen kan ske enten med brug af statistisk materiale, som eleven selv finder på nettet (fx i databaser) eller andre steder eller ved egentlige empiriske undersøgelser (spørgeskema). Bearbejdning af data sker med brug af beregninger (procentvis andel, procentvis vækst eller indekstal) og konstruktion af diagrammer (kurve-, søjle og cirkeldiagram) i regneark eller netbaseret fx i statistikbanken eller surveybank.

2.3. Supplerende stof

I læreplanen understreges flere forhold. For det første at begreber og enkle teorier fra kernestoffet skal anvendes på det supplerende stof for at kunne opfylde de faglige mål. For det andet at aktualitetsdimensionen især sikres ved hjælp af det supplerende stof. For det tredje at det supplerende stof typisk består af tekster (artikler, ytringer på sociale medier, taler), statistik (tabeller, figurer) og klip fra elektroniske medier (uddrag fra nyhedsudsendelser, reportager og debatprogrammer). Det supplerende stof kan desuden bestå af andre visuelle repræsentationer af virkeligheden som fx billeder, satiriske illustrationer, fysiske artefakter eller udformning af byrum. For det fjerde at der indgår materiale på fremmedsprog. Endelig bidrager supplerende materiale til fagligt samspil som er omtalt under punkt 3.4., og der indgår udadvendte aktiviteter, som er omtalt under punkt 3.2.

2.4. Omfang

Det forventede omfang af fagligt stof er normalt svarende til 400-600 sider.

3. Tilrettelæggelse

3.1. Didaktiske principper

Undervisningen i samfundsfag tager afsæt i elevernes eksisterende viden om samfundet, deres faglige forudsætninger fra folkeskolen og ofte også i deres undren og nysgerrighed vedrørende aktuelle samfundsmæssige problemstillinger. Undervisningen udstyrer eleverne med redskaber til at forstå og forholde sig til den verden, de færdes i, og bidrager på den måde til elevernes overgang fra at være folkeskoleelever til at være gymnasieelever, idet undervisningen understøtter at eleverne udvikler selvstændighed, samarbejdsevne og evne til informationssøgning og -håndtering.

Undervisningen tilrettelægges *tematisk*: Aktuelle problemstillinger og de faglige mål er i centrum når undervisningen planlægges, og fagets kernestof inddrages, når det er relevant for de problemstillinger, der behandles i det aktuelle tema. Ved et tema forstås en sammenstilling af to eller flere samfundsfaglige emner, hvoraf der kan udledes samfundsfaglige problemstillinger. Eksempelvis Klimapolitik og globalisering. Faget giver dermed gode muligheder for at benytte elevernes interesse for og viden om aktuelle samfundsforhold som udgangspunkt for undervisningen og på den måde fremme elevernes engagement i og indflydelse på undervisningen. Der bør altid være mulighed for at tage helt aktuelle spørgsmål op og på denne måde give forståelse for og indsigt i fagets dynamik og potentiale i undersøgelsen og forklaringen af samfundsfaglige problemstillinger.

Udgangspunkt i et tema giver mulighed for at se faglige sammenhænge ved inddragelse af flere faglige mål og en bred vifte af kernestof. Begreber, enkle teorier og metoder fra flere områder i kernestoffet inddrages med fokus på konkrete problemstillinger, og der fokuseres på kernestoffet som 'værktøj' til at håndtere samfundsfaglige problemstillinger. Eksempelvis kan klimapolitik behandles tematisk med inddragelse af kernestof fra økonomi, politik og sociologi, samtidig med at man undersøger dansk klimapolitik i en europæisk og global sammenhæng. Det kan således lade sig gøre, at opfylde indholdet i kernestoffet med et overskueligt antal temaer og dertil have opfyldt de faglige mål. Behandlingen af stoffet tilrettelægges med et helhedssyn på de samfundsfaglige problemstillinger, men samtidig med respekt for de enkelte discipliner i kernestoffet, så eleven også får kendskab til fagets forskellige discipliner og samspil mellem disse i behandlingen af konkrete problemstillinger.

Der veksles mellem induktive og deduktive undervisningsforløb. De induktive forløb tager afsæt i konkrete og aktuelle samfundsfaglige problemstillinger, hvor begreber og metoder fra flere discipliner anvendes i relation til en konkret samfundsfaglig problemstilling for at opnå en helhedsforståelse af den valgte problematik. De mere deduktivt tilrettelagte forløb tager afsæt i de faglige discipliners begreber og teorier og inddrager empiri til eksemplificering heraf. Dette bør gøre eleven opmærksom på de enkelte discipliners styrker og svagheder til belysning af konkrete samfundsfaglige problemstillinger og fremhæve ligheder og forskelle ved de enkelte discipliners metoder, teoridannelser og genstandsfelt. En sådan disciplinorienteret tilgang kan bidrage til at udvikle elevernes metodebevidsthed, herunder fx forskelle mellem en hypotetisk-deduktiv tilgang i økonomien og en mere fænomenologisk i sociologien. Det er afgørende, at deduktive forløb altid sker i sammenhæng med en konkret og aktuell undersøgelse og formidling af en samfundsfaglig problemstilling. Sjældent vil deduktivt eller induktivt tilrettelagte forløb optræde i ren form. I samfundsfag vil de to former normalt blandes, således at eleverne i det samme forløb vil opleve både at gå fra det generelle til eksemplerne og modsat.

Det er vigtigt, at give den enkelte elev mulighed for på et fagligt grundlag at fremføre egne synspunkter, argumenter og vurderinger. Der bør også lægges vægt på træning af elevens evne til at formulere og formidle samfundsfaglige problemstillinger med en skærpelse af de faglige krav til indhold, præcision og sammenhæng i argumentationen, herunder fremme anvendelsen af fagets taksonomi og teoretiske sammenhænge. Dette kan fremmes ved mindre skriftlige øvelser på klassen, og ved større selvstændigt arbejde med dispositioner, synopsis og projekter, hvor der systematisk og med progression kan fokuseres på arbejdet med problemformuleringer, hypoteser, disposition, undersøgelse og faglig argumentation.

Læreren har ansvaret for at tilrettelægge undervisningen således, at den er alsidig i valg af synsvinkler, teorier og metoder.

3.2. Arbejdsformer

Arbejdsformer tilrettelægges, så de er afvekslende og elevaktiverende. Eleverne præsenteres for et varieret udbud af lærer- og elevstyret undervisning i klasserummet og i grupper i forbindelse med træning af individuelle færdigheder og i arbejdet skriftlighed så som dispositioner, synopsis og projekter.

Samfundsfag er et aktuelt og dynamisk fag, og benytter sig af at være en del af det samfund, som er under behandling i undervisningen. Således kan udadvendte aktiviteter integreres i undervisningen ved inddragelse af gæstelærere, virksomheds-, organisations- og institutionsbesøg eller ved inddragelse af empiriske undersøgelser lokalt, nationalt og/eller internationalt. Eleverne øger i den forbindelse deres karrierekompetence ved at opleve eksempler på, hvordan samfundsvidenskab anvendes i forskellige typer jobs. Karrierekompetence kan desuden fremmes ved, at eleverne prøver kræfter med at løse små autentiske 'arbejdsopgaver' som er typiske for udvalgte samfundsfaglige erhverv, eksempelvis notatskrivning eller tilrettelæggelse og gennemførelse af mindre undersøgelser. Dette kan også fremme elevernes innovative kompetencer.

Der udarbejdes mindst to projekter, som fremmer elevens evne til selvstændigt at opstille, undersøge og forklare faglige problemstillinger med brug af metoder fra faget. Projekter indledes typisk med en fælles introduktion, hvorefter eleverne i grupper arbejder selvstændigt med forskellige faglige problemstillinger.

Der arbejdes systematisk med synopser og dispositioner med henblik på træning til den mundtlige prøve fx ved afslutning af hvert større forløb. Der arbejdes bevidst med at træne elevernes evne til at udarbejde og fremlægge en disposition og/eller en synopsis med en problemformulering og deraf udledte problemstillinger, som undersøges og fører frem til delkonklusioner og en samlet konklusion.

Træningen i udarbejdelse og fremlæggelse af synopsis sker gennem progression, således at eleverne gradvist træner følgende kompetencer:

- Stille spørgsmål til dagens tekst og tabel og besvare spørgsmålene ud fra en disposition.
- Udarbejde en problemformulering og heraf udledte underspørgsmål/problemstillinger, der kan besvares ud fra udleveret materiale og begreber.
- Undersøge og besvare egne problemstillinger med brug af udleveret materiale, begreber, enkel teori og fundet materiale.
- Udarbejde en hel synopsis med undersøgelse og diskussion. Synopsen evalueres.
- Udarbejde og fremlægge en synopsis og indgå i en faglig dialog. Evaluering af synopsen, fremlæggelsen og dialogen.

Der er i samfundsfag desuden en bred vifte af skrivepædagogiske værktøjer, som kan anvendes i elevernes læringsproces. Det gælder fx mind-map, hurtigskrivning, minilex, logbog, notatskrivning, argumentationsøvelser og mødereferat/reportager. Eleverne skal ikke kun "lære for at skrive", men også "skrive for at lære" i form af tænkeskrivning, hvor eleven fx først skriver løs og derefter stiller spørgsmål til eller på anden måde bearbejder det skrevne.

3.3. It

Brug af it er ikke et mål i sig selv. It anvendes til at støtte og supplere de faglige mål og den pædagogiske proces.

Til *simulation af økonomiske sammenhænge* anvendes en kvantitativ makroøkonomisk model. Det kan være en model, der bruges online på nettet eller en simpel model i regneark.

It anvendes til *målrettet og kritisk informationssøgning*. Eleverne lærer generelt at anvende målrettet søgning til at finde materiale. Eleverne opnår kendskab til relevante hjemmesider og portaler (fx infomedia, Folketinget, Danmarks statistik, surveybank og bibliotekerne), således de kan anvende disse til selv skal kunne finde relevant materiale til at besvare problemstillinger. Kritisk informationssøgning består som nævnt under de faglige mål i at kunne vurdere informationers pålidelighed, herunder at kunne identificere afsenderen og den interesse denne kunne have i at stille informationerne til rådighed.

At kunne *formidle* med brug af it vil for tekstmateriale vedkommende bestå i at kunne anvende tekstbehandling og et præsentationsprogram, som grundlag for en mundtlig fremlæggelse.

Bearbejdning, herunder beregninger og konstruktion af diagrammer betyder, som nævnt under de faglige mål om metode, at eleven lærer at anvende regneark til beregning af indekstal, procentvis vækst og procentvise andele og præsentere resultatet i et diagram. Eleven lærer at vælge type af beregning og type af diagram (kurve-, søjle- og cirkeldiagram), så det tydeliggør en udvikling eller en faglig sammenhæng.

Deltagelse i debat om samfundsmæssige problemstillinger betyder, at eleverne prøver at deltage i en debat om et relevant samfundsfagligt emne på de sociale medier jf. uddannelses-

nes formål om aktiv medvirken i et demokratisk samfund. I debatten anvender eleven relevant faglig viden, som formentlig udfordres af andre deltagere i debatten, og dermed tvinges eleven til at kvalificere sin faglige viden. Andre deltagere kan være andre borgere eller andre elever i klassen eller på skolen. Eleverne reflekterer i den forbindelse over kriterier for en god demokratisk samtale jf. kernestoffet *adfærd på de sociale medier*.

3.4. Samspil med andre fag

Samfundsfag kan indgå i samspil med alle andre fag i studieretningen. Se eksempler på samspil med andre studieretningsfag under det faglige mål om samspil med andre fag. Udgangspunktet for et samspil er, at hvert fag bidrager med sin teori (begreber) og metode til belysning af et tema eller en konkret problemstilling. Fagene støtter hinanden, så eleverne både får en sammenhængende forståelse af et tema og en forståelse af fagenes specifikke teori og metode. Flerfaglighed og faglighed styrker hinanden og er ikke på bekostning af hinanden. Elevens forståelse af et tema og sammenhænge i ét fag øges ved, at eleven samtidig lærer om temaet og sammenhænge ud fra et andet fags teori og metode. Samspillet dækker dele af fagenes kernestof og supplerende stof og opfylder faglige mål, således at det kan inddrages til mundtlig prøve.

Samfundsfag bidrager med teori og metode til en sammenhængende forståelse af aktuelle samfundsmæssige problemstillinger. Teoretisk bidrager samfundsfag med samfundsfaglige begreber, sammenhænge, modeller og enkle teorier. Metodisk bidrager faget med krav om dokumentation ud fra samfundsfagligt empirisk materiale og med redskaber til at gennemføre mindre empiriske undersøgelser. Metoden er kvantitativ, kvalitativ og/eller komparativ. Se desuden punkt 2.1. under det faglige mål om fagets identitet og metode.

3.5. Særligt for samfundsfag B som valgfag

Læreplanen for samfundsfag B er skrevet til et studieretningsforløb fra 0 (start) til B-niveau. Det betyder, at læreplanen er udformet med henblik på, at faget indgår som studieretningsfag og dermed er forpligtet til samspil med andre fag. Samfundsfag på B-niveau for htx kan imidlertid også være valgfag. Samfundsfag B som valgfag bygger på de mål og det kernestof, som eleverne har nået på C-niveauet. Begreber og anden faglig viden fra kernestoffet på C-niveau skal kunne anvendes til mundtlig prøve på B-niveau. Man kan næppe nå at gennemgå eller repetere al C-niveauets kernestof på B-niveau som valgfag, men man kan med fordel anvende C-niveauets begreber mm i en ny sammenhæng på B-niveau. Ideologier og politiske beslutningsprocesser kan fx anvendes til undersøgelse af et politikområde, og økonomiske styringsinstrumenter kan anvendes i forbindelse med bæredygtig udvikling. Til den mundtlige prøve er det hele læreplanen for samfundsfag B, der gælder. Opgaverne skal i al væsentlighed dække de faglige mål og kernestof på B-niveau.

4. Evaluering

4.1. Løbende evaluering

Eleverne bør allerede tidligt i deres gymnasieforløb blive bevidste om den faglige indsats betydning for udvikling af det faglige potentiale. Eleverne får mindst én gang i hvert semester præcis og fremadrettet tilbagemelding på deres faglige arbejde, standpunkt og udviklingen heri, ligesom de vejledes målrettet og præcist i, hvorledes dette kan forbedres. I den forbindelse skal eleven også selv reflektere over sin faglige udvikling.

Til evaluering af elevens faglige standpunkt og udviklingen heri er interne prøver et naturligt hjælpemiddel, og derudover kan benyttes et bredt spektrum af evalueringsredskaber: Spørgeskemaer, hurtigskrivning og samtaler mellem grupper af elever og i klassen. I undervisningen indgår samtaler om, hvorledes læring af det pågældende stofområde sker med størst muligt udbytte.

Evaluering indeholder også, at eleverne får lejlighed til at evaluere undervisningen. Undervisningsevalueringen efterfølges af en dialog mellem lærer og elever om resultatet af evalueringen. Evalueringen af undervisningen kan ske i form af spørgeskemaer med åbne og lukkede spørgsmål, der kan afleveres med navn eller anonymt og i form af klassesamtale. Der følges op på elevernes besvarelse af spørgeskemaerne på klassen.

4.2. Prøveform

Eksamensgrundlaget: Undervisningsbeskrivelsen

Eksamensgrundlaget er undervisningsbeskrivelsen med en række forløb. Forløb kan også være den samfundsfaglige del af flerfaglige forløb, hvis de har en sådan faglig dybde og bredde, at der kan udarbejdes en eksamensopgave i forløbet. Undervisningsbeskrivelsen for samfundsfag B som valgfag omfatter også undervisningsbeskrivelse(r) for elevernes undervisning på C-niveau. For samfundsfag B som valgfag kan eksaminator vælge, at eksamensgrundlaget alene er undervisningsbeskrivelsen for undervisningen på B-niveauholdet, under forudsætning af at denne dækker de faglige mål og kernestof på B-niveau.

I undervisningsbeskrivelsen indgår en oversigt over de gennemførte forløb. For hvert forløb angives tema, faglige mål, kernestof, supplerende stof, særlige fokuspunkter og arbejdsformer i undervisningsbeskrivelsen i en sådan detaljeringsgrad, at censor kan opfylde sin tilsynsforpligtelse jf. Eksamensbekendtgørelsens bestemmelse om, at *censor skal påse, at prøverne er i overensstemmelse med målene og øvrige krav i reglerne om de pågældende fag*. Undervisningsbeskrivelsen skal for hvert forløb indeholde de vigtigste faglige mål, der har været fokus på i forløbet, og som eleverne skal kunne til eksamen. De faglige mål kan evt. skrives i en form, som er mere forståelig for eleverne, men dog genkendelig for censor. Censor skal kunne læse, hvordan de faglige mål er opfyldt.

Orientering af eleverne

Læreren orienterer eleverne om prøvens forløb, herunder vises eksempler på opgaver.

Skolens leder vælger for det enkelte hold én af følgende to prøveformer:

Prøveform a)

Der afholdes en mundtlig prøve på grundlag af en opgave med et ukendt bilagsmateriale. Opgaven har tilknytning til et af de studerede temaer. Opgaverne, der indgår som grundlag for prøven, skal i al væsentlighed dække de faglige mål og kernestoffet. Opgaverne skal bestå af et tema og et ukendt bilagsmateriale på seks til otte normalsider a 2400 enheder (antal anslag inklusive mellemrum). Hver opgave skal indeholde forskelligartede materialetyper, herunder både tekster og statistisk materiale. Ved anvendelse af elektronisk mediemateriale som en del af bilagsmaterialet svarer fire til syv minutters afspilning til én normalside. Hvis skolens leder har bestemt, at forberedelsen kan foregå i grupper, vælger eksaminanderne, om de vil forberede sig i gruppe på maksimalt tre eksaminander eller individuelt. En eksamensenhed er en sådan gruppe eller en eksaminand, der forbereder sig individuelt. Der trækkes en opgave pr. eksamensenhed. En opgave må højst anvendes ved tre eksamensenheder. Eksaminationstiden

er ca. 30 minutter pr. eksaminand. Der gives ca. 24 timers forberedelsestid, dog ikke mindre end 24 timer. På baggrund af det udleverede bilagsmateriale, relevant kernestof og materiale fundet i forberedelsestiden skal eksaminanden udarbejde en synopsis med en problemformulering som et overordnet spørgsmål og i forlængelse heraf opstilling, undersøgelse og diskussion af samfundsfaglige problemstillinger. Eksaminander, der forbereder sig i en gruppe, vælger selv, om de vil udarbejde forskellige eller enslydende synopser. Eksaminationen, som er individuel, indledes med eksaminandens præsentation af synopsen (ca. 10 minutter) og efterfølges af uddybende spørgsmål af eksaminator og en faglig samtale mellem eksaminand og eksaminator.

Opgaver

En opgave skal overholde reglerne i læreplanen ovenfor. Omregning af tabeller, diagrammer og billeder til normalsider foregår efter et skøn. Hvis der indgår elektronisk mediemateriale i bilagsmaterialet, skal det udleveres til eleverne. Der må således ikke indgå links i bilagsmaterialet, da links kan være ude af drift i perioder. Der skal ikke udarbejdes spørgsmål til bilagsmaterialet.

Under forudsætning af at opgaverne tilsammen *i al væsentlighed dækker de faglige mål og kernestoffet*, kan eksaminator lade opgaver med enslydende bilagsmateriale gå igen to eller tre gange på det enkelte hold. Ifølge Eksamensbekendtgørelsen skal antallet af trækningsmuligheder overstige antallet af eksamensenheder med mindst 3. Alle trækningsmuligheder skal fremlægges ved prøvens start. Ligeledes under forudsætning af at opgaverne tilsammen *i al væsentlighed dækker de faglige mål og kernestoffet*, behøver eksaminator ikke at lave prøvemateriale i alle forløb. Eksaminator må ikke orientere eleverne om, hvilke forløb, der er prøvemateriale i, og hvilke der ikke er.

Trækning af opgaven

Hver eksamensenhed tildeles ved anonym lodtrækning den samme opgave. Lodtrækning forestås af skolens ledelse.

Forberedelsen

Forberedelsestiden på 24 timer anvendes til at finde relevant materiale til at supplere det udleverede materiale og til at udarbejde en synopsis. På baggrund af

1. det udleverede bilagsmateriale
2. relevant kernestof
3. materiale fundet i forberedelsestiden

skal eksaminanden udarbejde en problemformulering og i forlængelse heraf opstille, undersøge og diskutere samfundsfaglige problemstillinger.

Forberedelsen sker individuelt eller i gruppe på to eller tre eksaminander. Den enkelte eksaminand beslutter selv om han/hun vil forberede sig i grupper eller individuelt. Der kan indenfor hvert hold både være gruppeforberedelse og individuel forberedelse. Hvis der er gruppeforberedelse, afgør gruppen selv, om den vil udarbejde og aflevere en fælles synopsis, eller om der udarbejdes og afleveres individuelle synopser. Man kan fx forestille sig, at en gruppe beslutter at samarbejde den første del af tiden og bruge resten af tiden til enkeltvis at udarbejde en synopsis på basis af gruppedrøftelsen. En gruppe kan også beslutte at aflevere enslydende synopsis, og her afleveres ligeledes én for hver elev. Hvis elever går til eksamen med gruppeforberedelse nedsættes grupperne i samråd med læreren.

Eksaminationen

Selve prøven er individuel, og eksaminationstiden inkl. bedømmelse er ca. 30 minutter. Når forberedelsestiden er slut, starter eksaminationen. Alt, også materiale fra undervisningen, kan medbringes i eksamenslokalet.

Når en elev fra en gruppe er til mundtlig prøve, må de andre elever i gruppen ikke overvære prøven, før de selv er blevet eksamineret jf. Eksamensbekendtgørelsen. Det anbefales endvidere, at skolen sikrer, at ventende elever ikke kan kommunikere med eksaminerede elever fra samme gruppe.

Synopsen udleveres til censor og eksaminator. Synopsen er således ikke på forhånd kendt af censor, ligesom der ikke i eksamenstiden er afsat selvstændig tid til en gennemlæsning af synopsen.

Eksaminationen tager udgangspunkt i synopsens problemformulering og problemstillinger, og her ud fra inddrages relevant bilagsmateriale, relevante dele af kernestoffet og relevant fundet materiale. Eksaminanden starter med en mundtlig fremlæggelse på ca. 10 minutter. Heri indgår som minimum en præsentation af problemformulering, problemstillinger og konklusioner. Der gives ca. 10 minutter til denne del, således at eksaminanden får lejlighed til at demonstrere opfyldelse af faglige mål. Eleverne skal være grundigt instrueret i, at de skal forberede en fremlæggelse af synopsen på ca. 10 minutter og ikke mere. Hvis eksaminanden ikke selv har afsluttet sin fremlæggelse efter ca. 10 minutter, beder eksaminator eksaminanden om at afslutte fremlæggelsen, uanset hvor langt eksaminanden er nået i sin disposition. Resten af eksaminationen er en faglig samtale mellem eksaminator og eksaminand, hvor punkter fra den mundtlige fremlæggelse uddybes, ligesom der kan kobles til relevante faglige perspektiver, som ikke er berørt. Der er god tid til den faglige samtale, således at flere faglige mål kan demonstreres, og den individuelle bedømmelse kan sikres. Censor kan stille uddybende spørgsmål til eksaminanden.

Eleverne skal være grundigt instruerede i, hvorledes de forholder sig ved den mundtlige prøve i samfundsfag, hvorledes udleverede bilag, fundet materiale og kernestof inddrages og hvilke faktorer, der spiller en rolle for bedømmelsen.

Synopsen

En synopsis kan karakteriseres som en tekst, der ikke kan stå alene, men forudsætter en senere uddybning i en mundtlig præsentation og efterfølgende dialog. Synopsen er således ikke den færdige besvarelse, men en forkortet og koncentreret udgave. Den mundtlige fremlæggelse struktureres ved hjælp af synopsen. På den måde fungerer synopsen som et talepapir, som fastholder den røde tråd i fremlæggelsen.

Normalt vil en synopsis indeholde følgende elementer:

- Overskrift, som er identisk med overskrift på den trukne opgave.
- En samfundsfaglig problemformulering formuleret som et overordnet spørgsmål.
- Heraf udledte problemstillinger (underspørgsmål). Underspørgsmål er typisk på fagets taksonomiske niveauer.
- Undersøgelse af problemstillinger ved brug af det udleverede materiale, viden, begreber, metoder og enkle teorier fra kernestoffet samt det fundne materiale.
- Diskussion af en eller flere problemstillinger.
- Delkonklusioner som svar på problemstillingerne.

- En samlet konklusion som svar på problemformuleringen.
- Litteraturliste eller noter med angivelse af anvendt materiale.

Prøveform b)

Der afholdes en mundtlig prøve på grundlag af en opgave med ukendte problemorienterede spørgsmål og et ukendt bilagsmateriale. Opgaven har tilknytning til et af de studerede temaer. Opgaverne, der indgår som grundlag for prøven, skal i al væsentlighed dække de faglige mål og kernestoffet. Den enkelte opgave må anvendes højst tre gange på samme hold. Opgaverne skal bestå af et tema med problemorienterede spørgsmål, der dækker de taksonomiske niveauer, og et bilagsmateriale på to til tre normalsider a 2400 enheder (antal anslag inklusiv mellemrum). Hver opgave skal i videst mulig omfang indeholde både tekst og statistisk materiale. Ved anvendelse af elektronisk mediemateriale som en del af bilagsmaterialet svarer fire til syv minutters afspilning til en normalside. Eksaminationstiden er ca. 30 minutter. Der gives ca. 60 minutters forberedelsestid. Eksaminationen indledes med eksaminandens præsentation og former sig derefter som en samtale mellem eksaminand og eksaminator med udgangspunkt i opgaven.

Opgaver

En opgave skal overholde reglerne i læreplanen ovenfor. Opgaverne skal bestå af et tema med problemorienterede spørgsmål, der dækker de taksonomiske niveauer. Eksempel:

Velfærdsstaten i en global økonomi

1. Redegør for de problemer vedr. [velfærdsstaten i en global økonomi], der fremgår af bilag A, B og C.
2. Undersøg hvilke årsager, der er til de problemer [vedr. velfærdsstaten i en global økonomi], som du har redegjort for. Inddrag [konkurrenceevne] og andre relevante begreber i undersøgelsen.
3. Diskutér positive og negative konsekvenser ved et eller flere forslag til løsning af problemerne. Inddrag bilag D og [økonomiske og politiske] begreber/teorier i diskussionen.

I de kantede parenteser kan indsættes et andet tema og tilhørende relevante begreber/teorier. Hvis der indgår elektronisk mediemateriale i bilagsmaterialet, skal det udleveres til eleverne. Der må således ikke indgå links i bilagsmaterialet, da links kan være ude af drift i perioder.

Under forudsætning af at opgaverne tilsammen i al væsentlighed dækker de faglige mål og kernestoffet, kan eksaminator lade opgaver med enslydende bilagsmateriale gå igen to eller tre gange på det enkelte hold. Ifølge Eksamensbekendtgørelsen skal antallet af trækningsmuligheder overstige antallet af eksamensenheder med mindst 3. Alle trækningsmuligheder skal fremlægges ved prøvens start. Ligeledes under forudsætning af at opgaverne tilsammen i al væsentlighed dækker de faglige mål og kernestoffet, behøver eksaminator ikke at lave prøvemateriale i alle forløb. Eksaminator må ikke orientere eleverne om, hvilke forløb, der er prøvemateriale i, og hvilke der ikke er.

Eksaminationen

Eksaminationen indledes med eksaminandens præsentation og former sig derefter som en samtale mellem eksaminand og eksaminator med udgangspunkt i opgaven. I samtalen uddybes punkter fra den mundtlige fremlæggelse, og der kan kobles til relevante faglige perspektiver, som ikke er berørt. Der er god tid til den faglige samtale, således at flere faglige

mål kan demonstreres, og den individuelle bedømmelse kan sikres. Censor kan stille uddybende spørgsmål til eksaminanden.

Eleverne har øvet, hvorledes en opgaves spørgsmål kan besvares bedst muligt med brug af udleverede bilag og kernestof, og er informeret om hvilke faktorer der spiller en rolle for bedømmelsen.

Censors opgave (ved både prøveform a og b):

Censors opgave er, at *medvirke til og påse, at prøverne gennemføres i overensstemmelse med de gældende regler* jf. Eksamensbekendtgørelsen. Censor skal orientere sig i undervisningsbeskrivelsen som grundlaget for prøven og skal *medvirke til og påse*, at de tilsendte opgaver er i overensstemmelse med gældende regler. Det anbefales, at der er en dialog mellem censor og eksaminator inden prøven. Censor skal bl.a. sikre sig, at opgaverne tilsammen i al væsentlighed dækker de faglige mål og kernestoffet, og hvis det ikke er tilfældet, skal censor bede om, at der suppleres med en eller flere opgaver eller tilføjes bilagsmateriale. Hvis opgaverne ikke overholder reglerne for indhold og omfang, skal censor bede eksaminator om at ændre opgaverne, således at reglerne for prøven overholdes. Det er desuden op til censor at påse, at undervisningsbeskrivelsen er i overensstemmelse med læreplanen.

I tilfælde af alvorlige fejl og mangler i undervisningsbeskrivelsen eller prøvens gennemførelse, skal censor skrive en indberetning til eksamensskolen med kopi til eksamenskontoret/fagkonsulenten.

4.3. Bedømmelseskriterier

Bedømmelsen er en vurdering af, i hvilken grad eksaminandens præstation opfylder de faglige mål, som de er angivet i pkt. 2.1.

Grundlaget for bedømmelsen er de faglige mål i læreplanens punkt 2.1. og karakterbeskrivelser nedenfor. Bedømmelsesgrundlaget er således opfyldelsen af de faglige mål. Det er derfor vigtigt, at eksaminationen giver eksaminanden mulighed for at vise, i hvor høj grad han/hun opfylder disse mål. Der er tale om en helhedsbedømmelse af den mundtlige præstation. Synopsen eller noter fra forberedelsestiden indgår således ikke i bedømmelsen.

Oversigt over karakterskalaen

12	Fremragende	Karakteren 12 gives for den fremragende præstation, der demonstrerer udtømmende opfyldelse af fagets mål, med ingen eller få uvæsentlige mangler.
7	God	Karakteren 7 gives for den gode præstation, der demonstrerer opfyldelse af fagets mål, med en del mangler.
02	Tilstrækkelig	Karakteren 02 gives for den tilstrækkelige præstation, der demonstrerer den minimalt acceptable grad af opfyldelse af fagets mål.

Eksempel på karakterbeskrivelser for mundtlig prøve

12	Fremragende	Problemstillinger undersøges struktureret og fokuseret under sikker anvendelse af metodiske færdigheder, relevant viden, begreber og enkle teorier med ingen eller kun få uvæsentlige mangler. Konklusioner dokumenteres sikkert med anvendelse af relevant materiale. Eleven diskuterer fagligt sammenhængende og kan i dialog uddybe centrale samfundsfaglige sammenhænge med
----	-------------	---

		ingen eller kun få uvæsentlige mangler.
7	God	Problemstillinger undersøges nogenlunde struktureret og fokuseret under god anvendelse af metodiske færdigheder, relevant viden, begreber og enkel teori, men med en del mangler. Konklusioner dokumenteres mindre sikkert med anvendelse af relevant materiale. Eleven diskuterer rimeligt fagligt sammenhængende og kan i dialog uddybe centrale samfundsfaglige sammenhænge med en del mangler.
02	Tilstrækkelig	Problemstillinger undersøges svagt struktureret og fokuseret med minimalt acceptabel anvendelse af metodiske færdigheder, relevant viden, begreber og enkel teori. Konklusioner dokumenteres usikkert med minimalt acceptabel anvendelse af relevant materiale. Eleven argumenterer enkelte steder fagligt sammenhængende og indgår usikkert i dialogen.